

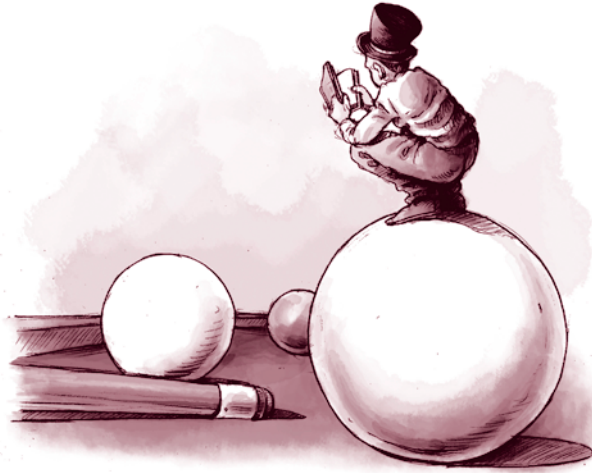
s o l a s a l d i a k

Anjel Lertxundi

Solasaldia [8]

Anjel Lertxundi

Elkarriketa

Miel A. Elustondo

Marrakia

Dani Fano

2011

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Administrazioa euskaraz **Solasaldiak**

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa

Argitaldaria: Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundea (IVAP)

Diseinua: Concetta Probanza

ISSN: 1576-5563

Lege-gordailua: BI-1141-93

Fotokonposizioa eta inprimatzea: Itxaropena, S.A., Araba k. 45 – 20800 Zarautz

Anjel Lertxundi

- I. **Anjel Lertxundi Esnal** (Orio, 1948). Idazle... Egiaren alderdi bat baizik ez da, ordea, gure elkarrizketatuak berak *Eskarmentuaren paperak* (2009, Espainiako Saiakera Sari Nazionala) liburuan ezinago biribil idatzia utzi duenez: "Idazle izateaz gainera, lanbide asko izan ditut irakurketarekin zerikusi zuzen samarra dutenak: irakasle izan naiz ikastolan eta literaturako irakasle irakasle-eskolan; kritika literarioa egina naiz hiruzpalau hedabidetan; zuzendari literarioa izan nintzen argitaletxe batean; editorial batek edo bestek bidalitako hainbat original irakurtzen dut urtean zehar; gidoigintza landu dut; itsumutil leiala dut kazetaritza...". Alegia, alderdi asko biltzen dira, bildu ditu, Anjel Lertxundiren idazle lanean. Oroz gain, ordea, beti da idazle, beti irakurle.
- II. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Irakasle eta Filosofia eta Letra ikasketak egin zituen Donostian, Erroman eta Valentzian. Zarauzko Salvatore Mitxelena Ikastolako irakasle izan zen, eta zuzendari. Irakaskuntzan zenbait urtean lanean jardunagatik ere, idazle da Lertxundi, ondo ezaguna Euskal Herrian. Belaunaldi batekoak eta bestekoak izan ditu, eta ditu, irakurle.

1970ean argitaratu zuen lehen lana, *Hunik arrats artean* ipuin bilduma. Berak aitortua duenez, errazena egin zuen lehenengo liburu hura idatzita. Harrezkero, iritsitako neurriari eusten eta haiek hobetzen saiatu da, *in crescendo* halako batean. Hamaika narrazio argitaratu du: *Ajea du Urturik* (1971), *Goiko Kale* (1973), *Aise eman zenidan eskua* (1979), *Urtero da aurten* (1984), *Hamaseigarrenean, aidanez* (1983, Kritika saria), *Tobacco days* (1987)... Gisa bateko lanak. Eta, orduan, egiten zuen lanean koska bat estutu eta ordu artekoak ez bezalako nobela argitaratu zuen: *Carla* (1989), Anjel Lertxundiren ondoko produkzioa markatuko zuen lana. Horrela etorri ziren *Kapitain Frakasa* (1991, Kritika saria), eta batik bat, *Otto Pette* (1994), *Piztiaren izena* (1995), *Azkenaz beste* (1996), *Argizariaren egunak* (1998, Euskadi saria), irakurleari ere irakurketa koska bat baino gehiago estutzea eskatu zioten narrazioak. Azken narrazioetan ditu, berriz, *Zorion perfektua* (2002), *Konpainia noblean* (2004), *Ihes betea* (2006) eta *Zoaz infernura, laztana* (2008).

Eleberrigintzarekin batera, saiakera ere landu du, idazten hasi zenetik beretik eta gaurdaino: *Caurko literatura* (1968), *Pio Baroja* (1972), *Xabier Lizardi, olerkari eta prosista* (1974), *Haur literaturaz* (1982), *Letrak kale kantoitik* (1996), *Munduaren neurriak* (1998), *Gogoazubi* (1999), *Muga-mugako zirriborroak (Edo pipiñoen kanpaina baten lehendabiziko zirriborroak)* (1999), *Mentura dugun artean* (2001), eta *Eskarmentuaren paperak* (2009) iaz Espainiako Saiakera saria irabazi zuen lana, alegia.

- III. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Euskarazko haur literaturak duen izenik ezagunenetakoa. Zarauzko ikastolan irakasle izan zen garaian bere burua haur literatura idazteko gai ikusi ez zuen hark ezin konta ahala ditu haur eta gazteentzako liburu ederrak eta ahozko literaturaren tradizioari maileguan hartutako jolasak, edo hari hartatik tiraka sortutakoak. *Portzelanazko irudiak* (1981, Iñaki Aldai ezizenez argitaratua), *Tristeak kontsolatzeko makina* (1981), *Gizon kabalen piurak* (1982), Madame Kontxesi & Uriberen saileko istorioak, *Lurrak berdinduko nau* (1990), *Peru eta Marixe, mila eta bat komerixe* (1993), *Tresak eta kordelak* (1993), *Lehorreko koadernoak* (1998), *Nire kuleroak* (1999), *Muxubero, mon amour* (2000) eta beste.
- IV. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Irakurle eta itzultzaile. Ekarriak ditu euskarara irakurriak dituen eta ez dituen idazle andanaren pasarteak: Italo Calvino, Cesare Pavese, Goethe, Borges, Andre Breton... Era berean, Juan Kruz Igerabiderekin elkarlanean itzuli zuen Luzio Apuleioren *Urrezko astoa* (1996) lana.
- V. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... *Berria* egunkariaren eskariz, Italiara bidaiara egin zuen berrogeita hamar urteko zela; hain zuzen, hogeitaziti zituenean ezagutu zuen herrialdera. *Italia, bizitza lanbide* (2004) argitaratu zuen ondorioz. Egutero-egutero kazetaritza praktikatzan du euskarazko egunkarian, “Hitz beste” zutabea idatziz. Esana ere du zer duen lantegi hori *Eskarmentuaren paperak* liburuan: “Kazetaritza praktikatzan dudanean ere, nire zutabe askotako helburua ez da izaten errealitatea zuzenean islatzea. Zeharkakoa dut ibilera. Lasterbidea”. Zutabegintza hori buruzko gogoeta-atala ere badu egunkariaren webgunean (www.berria.info), non Lertxundik hain gogoko duen *post scriptuma* eranstean dion eguteroan idatzitakoari, hainbat klabe eskainiz irakurleari.

- VI. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... *Martin Ugalde, leialtasun baten historia* (1997) biografia idatzi zuen.
 - VII. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Zinemagintzan ere ari izan zen, eta bi film zuzendu: *Hamaseigarrenean, aidanez* (1984), berak idatzi liburuaren gaineko bertsioa, eta *Kareletik* (1987).
 - VIII. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Euskal Idazleen Elkarteko lehen buru izana (1982-1985). Euskaltzain urgazle da.
 - IX. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... *Etxeberri* da Orion, ama zuenaren baserriko izenez, eta *Andu* (Aranduru), aldiz, Oriotik kanpo, aita zuenaren baserriko izenez. Umetan, Orion ikaskide izan zituenen artean, berriz, *Kobo* da, gaur egun ere. “Mutil-koxkorra nintzela, txokolate tabletak kromoak zekartzan, futbolekoak. Kromoak osatu, albumean bildu eta baloia oparitzen zuten. Eta, ni kromoak osatzen, eta, azkenean, bat falta, beti gertatzen den bezala. Cobo zen kromoa, Atletico Madrileko atezaina zela uste dut. Eta lagun denei galdezka ni: ‘Cobo ba al daukak? Cobo ba al daukak?’. Eta, azkenerako, neu izan nintzen *Kobo*... *Andu*, *Etxeberri*, *Kobo*... Pako Aristik berriz, *Xarra* jarri zidan, aspaldi...”.
 - X. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle... Ez da poeta, baina poeta bezainbat saiatu da hitzen arteko harmonia, erritmo eta edertasuna lantzen. “Hitzen arteko harmoniarik gabe, ez dago esaldi ederrik. Hitzekin armonian ibili gabe ere ez. Hitzekin armonian ibili, esaldi baten harmonia bilatzeko. Eta hurrengoarena. Eta hurrengoarena. Uste dut hori dela idaztea”.
 - XI. Anjel Lertxundi Esnal (Orio, 1948). Idazle...
-

Anjel Lertxundi

“Lan artistikoak egingo du idazlearen konpromisoa garrantzitsu”

Berez sortzen zaizkidan –neurez sortzen ditudan– galdera asko eta asko erantzunda ditut zure azken liburuan, *Eskarmentuaren paperak* izenekoa (Alberdania, 2009). Ber gisan balizko irakurleak ere, hantxe lituzke berak egingo lizkizukeen galderen erantzunak. Ordea, filosofo zaharrenekin batera esan beharko dugu: “Esana dago dena, dena esana, baina jendeak ez du kasurik egiten, eta esan beharra dago behin eta berriz eta askotan”...

■ Bai eta ez. Talaiaren arabera, nork, noiz eta nola esaten duen, aldatu egiten da esana, nahiz eta gauza bera esan, edo esan nahi izan. Horixe da literaturaren misterioa, esanda dagoen horri beste forma bat ematea. Eta horixe da idazlearen ustea: lehendik esanda dagoenari bestelako forma bat ematea, berez, zerbait berri esatea dela sinestea. Zuk dauzkazun galderen erantzunak *Eskarmentuaren paperak* liburuan irakurri dituzula? Baliteke, baina hor –liburuan, ari naiz– esaten ditudanak berriz idatzi beharko banitu, seguru nago beste era batera adieraziko nituzkeela.

Kantua ekarri dizut lehenengo: “Etorriko da zure soaz heriotza, gor, logabe alhadura zaharren gisa, goiznabarretik gauera alboan dugun ohidura zentzugabe bat bailitzan...” Imanol zenak eta

“Horixe da idazlearen ustea: lehendik esanda dagoenari bestelako forma bat ematea, berez, zerbait berri esatea dela sinestea”

Pako Ibañezek kantatua, Cesare Pavese egile, Xabier Lete zendu berriak euskarara ekarria, beste hil bat, zure adiskide Joxan Ormazabal, iaz joana, artean joan den hilean (martxoak 13) Zegaman omendu zutena... Zurekiko hainbat lotura ditu kantu horrek...

■ Kronologiari helduko diot: hogeitahogeita bat urte nituen Erroman urtea eman nuenean. Ordu-rako, euskaraz zer edo zer idatzita nengoen. Eta euskaraz baino lehenago, berriz, gaztelaniaz. Italian idatzi nuen *Hunik arrats artean*, argitaratu nuen lehen lana. Konbentzituta nago, zeharo, Erromako urte hura gabe *Hunik...* ez zela horrelakoa izango. Formalki, literarioki, askatasun handieneko liburua dut. 1970ean Italiara joan eta askatasuna dastatu nuen. Eta ez naiz, soil-soilik, askatasun politikoaz ari, diktadurak ez baitu, bes-

terik gabe, askatasun politikoa ezabatzen, askatasun guztiak baizik. Askatasunik eza alde guztietara iristen da: artegintzara, gorabehera formal eta estetikoetara eta zera guztietara. Eta nik, Erroman, beste mundu batekin egin nuen topo. Aurkikuntza izan zen, dudarik gabe. Eta, aurkitutakoetan da, besteak beste, Cesare Pavese. Baina ez Cesare Pavese bakarrik. Vasco Pratolini, Italo Calvino eta beste batzuk ere bai. Eta, neorrealismoa, gerora *Hamaseigarrenean*, *aidanez* ekarriko zuena, adibidez. Baina garai hartan ni ez nengibilen neorrealismoaren bidean, errealismo magikoaren eta absurduaren teatroan baizik. Bi elementu ezberdin, nahi baduzu, baina bien artean nengibilen ni momentu hartan. Eta, esan dudanez, *Hunik arrats artean* sortu zen hor, absurdutik eta errealismo magikotik, bietatik duen lana... Joxan Ormazabal, berriz, Italiara baino lehen ezagutu nuen, biok seminarioko ikasleak izan ginelako beste konturik gabe.

Italiatik Euskal Herrira itzuli, eta Zarauzko ikastolaren ardura hartu nuenean, berriz, hainbat jende inguratu nuen bertara. Tartean, Joxan [Ormazabal]. Tartean, Juan Martin Elexpuru, hura ere seminarioan ezagututakoa, eta, tartean, baita Asun Landa ere, kasualitatez Salamancan ezagutu nuena. Haiekin batera, Karlos Santamariaren semea, Antton Santamaria, eta Pablo Eskibel, seminarioko garaikoa hura ere. Joxanekin banuen konplizitate halako bat, haur literatura dela-eta, Imanol Urbieta eta beste. Hasieratik esan nien ez nintzela haur literatura egiteko gai, ez nuen-eta nire burua horretarako gauza ikusten... Zure kantuekin dakarzun hirugarren elementua, Xabier Lete... ez dakit noiz ezagutu nuen *prexixo*. Erromatik etorri berritan, edo, izango zen. Ezagutzen nituen haren kantuek,

jakina, baina, esango nuke ez nuela kantuen bidez ezagutu, idatziaren bitartez baizik, *Zeruko Argia* aldizkariaren inguruan genbiltzan garaian. Kazetaritzarekin zerikusia duen kontua, beraz... Eta Cesare Pavese, Xabier Lete, Joxan Ormazabal... hiru elementuen artean ere, heriotza beti oso presente. Xabier Leteren poemetan ere oso agerian dago heriotza, *Egunetik egunera orduen gurpilean* hartatik, azkeneko lanera arte [*Eguntziaren esku izoztuak*]. Joxanen kasuan, berdin, heriotza, eta suizidioa bera, alde edo moldez behin eta berriz agertzen den gaia da, eta neure lanean ere horixe, heriotza behin eta berriz.

Hitz egin dezagun zuk heriotzaz duzun pertzepzioaz...

■ Esaterako, asko markatu ninduen –*markatu* diot, baina ez trauma gisa– amaren gaixotasunak, eta heriotzak, hamabost, hamasei urte nituela galdu genuen-eta. Galera horrek heriotzari buruzko pertzepzioari dagokionean markatu ninduen. Alegia, nioen: “Heriotza guztiz gurea da. Jaiotza miraria da; hiltzea, berriz, zeharo naturala. Eta, bestalde, zein izuarekin begiratzen diogun!”. Ez dakit gaia exhortizatzeke modua dudan edo zer, baina heriotzari naturaltasun osoz begiratzea gustatzen zait; bai neureari, bai besterengari. Lehengo batean, emaztearen izeba hil zen. Eta, ohi denez, tanatoriora. Bakarrik fortunatu nintzen bertan, hildako izebarekin bakarrik, alegia. Eta hizketan jardun nuen berarekin: “Zuk esango duzu hau eta hura, eta nik ere esango nuke hura eta hau...”. Modurik naturalenean, alegia.

Heriotzarekin aurrez aurre

Etorriko da zure soaz heriotza
gor, logabe, alhadura zaharren gisa,
goiznabarretik gauera alboan dugun
ohidura zentzugabe bat bailitzan.

Zure begiak alferrikako hitza izanik
garrasi mutu, isiltasun oro isil,
goiz bakoitzean aurkitzen dituzu adi
ispilura begiratzuz, ilun, hurbil.

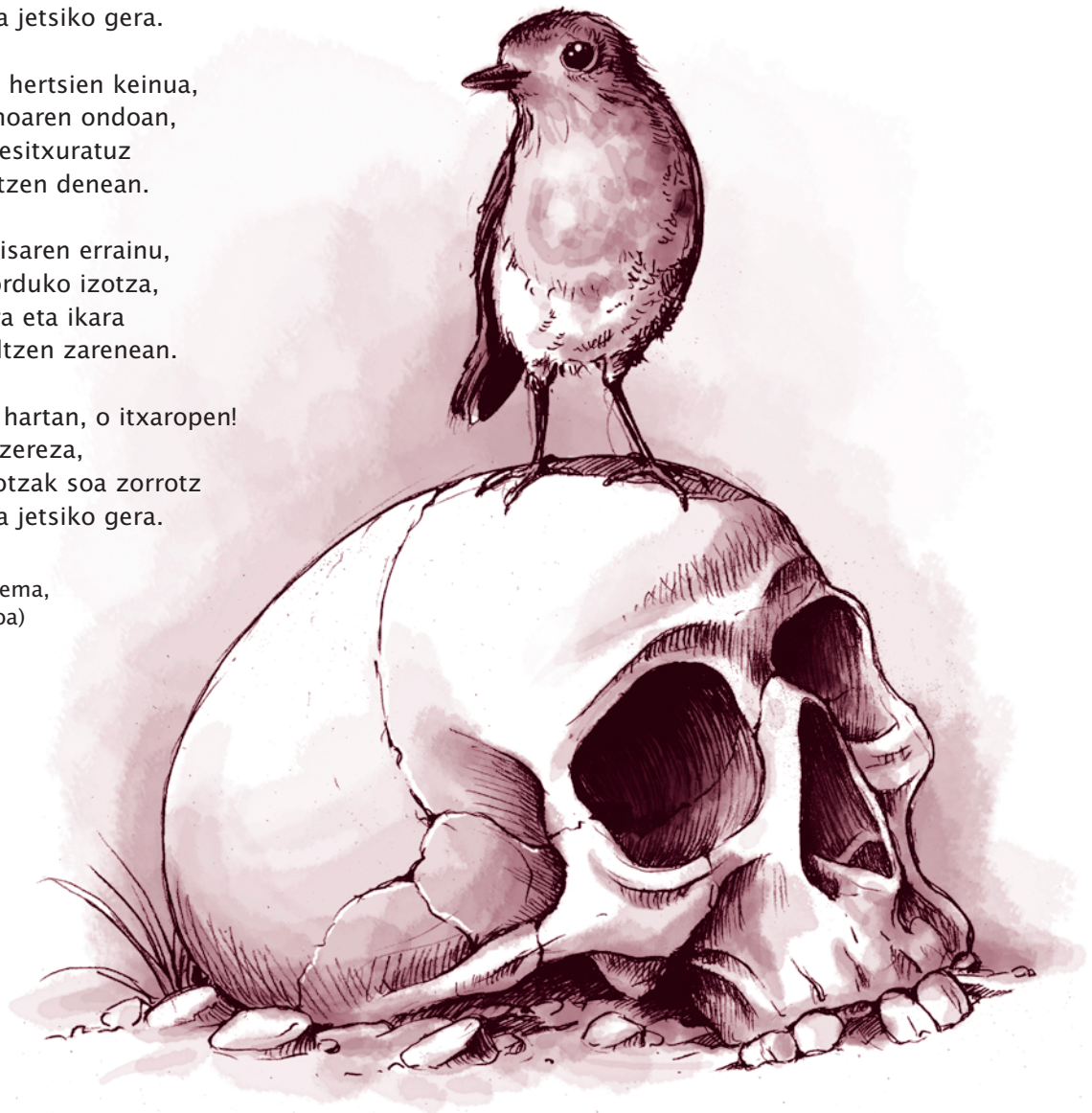
Jakinen dugu egun hartan, o itxaropen!
bizitza zarela eta ezereza,
guziontzat du heriotzak soa zorrotz
bakar, mutu, leizera jetsiko gera.

Urratuko da ezpain hertsien keinua,
aurpegi arrotza leihoaren ondoan,
usadioen guneak desitxuratuz
biluztasuna nagusitzen denean.

Zure begiak argi grisaren errainu,
mendi ilunen goizorduko izotza,
esnatzearen dardara eta ikara
kale hutsetik hurbiltzen zarenean.

Jakinen dugu egun hartan, o itxaropen!
bizitza zarela eta ezereza,
guziontzat du heriotzak soa zorrotz
bakar, mutu, leizera jetsiko gera.

(Cesare Paveseren poema,
Xabier Leteren bertsioa)

“Heriotzari naturaltasun osoz begiratzea gustatzen zait; bai neureari, bai besterenari”

“Jaio nintzen hiltzeko, denbora oroz noa hiltzen, hildakoan erabat hasiko naiz bizitzen” Orixerenetik ari naiz, jakina. Sinestun nahiz ez sinestun, biziak hila du zor, gauza jakina da, eta hala ere, kontuak hartaz hitz egiteko...

■ Izebarekin segituko dut. Familiartean, iloba batek ume txikiak izeba ikustera eramane zituen, tanatoriora, eta eskandalua izan zuen. Ni, aldiz, eskandalizatzen naiz kontrako arrazoiatatik. “Heriotza eguneroko haizea eta eskola bezain erreala da-eta! Inguruan beti tokatu zaie-eta”. Zergatik jarrera hori? Heriotza tabu da, hartaz ez hitz egiteak trantze hartatik libratuko bagintu bezala. Isiltzera jotzen dugu, heriotza ezkutatzera, ni txikia nintzen garaian ez bezala. Hildakoak etxean bertan agurtzen ziren, etxean jartzen zen gorpua, auzo guztiak pasatuko ziren etxetik... Ume guztiek ezagutu zuten gisako egoeraren bat: aitona ez bazen, amona; amona ez bazen, izebaren bat. Orain ez da horrelakorik. Heriotza etxetik, eta gure bizitzatik, kanpora atera dugu. Zaharrrak zahar-etxean. Gaixoak erietxean. Gure bizitza errealetik kanpo desplazatu dugu sufri-mendua. Suizidioaz, eutanasiar, hiltzeko moduar hitz egiten hasita baldin bagaude ere, heriotzaz, alderantzizko bidean ote gabiltzan, edo, nago.

***Eskarmentuaren paperak* liburuan ongi presente dago Herio, ongi presente heriotza. Ez genuen berehala usteko horren barruan zenuenik...**

■ Liburua glosaz osatua dago, honetaz eta hartaz, nahi baduzu. Testuak nola ordenatu, lana nola antolatu ari nintzela, istorio labur bat egitea pentsatu nuen, hari xume ikusezina izan zedin, liburua lotuko zuena. Alegia, ohean datzan gizonaren istorioa, hilzorian delarik mirabeari eskatzen diona liburutegira hurbil dezala. Istorio hori liburuko sei ataletan agertzea erabaki nuenean, hari ezkutua hori izatea, beharbada, erabaki horrek nik uste baino gehiago markatu du liburuaren tonu orokorra, eta tonua ez ezik, baliteke glosa asko ere gai horren inguruan antolatzea. Diot, ez dakit seguru.

Testuari ihes egin dezan uzten diozu, edo hura bridatu zale zara?

■ Testua ahal den guztia bridatu, dudarik gabe. Ahal den neurrian, beti. Behin, etorri zait Andoni Egaña, *Goiko kale* nobelari buruzko lana egiten ari zela-eta. Hara non esaten didan ama guztiz idealizatuta ageri dela liburuan, eta hau eta hura. “Hamabost urte nituela galdu nian-eta! Beti gaixo ezagutu nian! Nola jarriko nian ama errieta egiten! Gure ama ez zuan errieta egiten zuena, indarrik ere ez-eta!”. Hori ezin da bridatu, eta hori du ona literaturak, idazleak idatzi nahi duenaz aparte, esan nahi dituen ez gain, gauza asko esaten dituela. *Lerroartekoak* esan ohi dena. Baina, lerroartekoak baino gehiago ere badira eskapatzen direnak, ezjakinean...

Irakurleak idazlearen testua hartu eta beste testu bat antolatzen ohi du bere baitan, behin baino gehiagotan adierazi duzunez...

■ Idazleak ezin du ahaztu berak idatzi duen testua beste norbaitek jasoko duela gero. Itun bat egin beharra dauka idazleak, lehenengo, testuarekin; baina idazleak bere buruarentzat ez beste inoren-

Xabier Lete, 'Goiko Kale'

"Ongi pentsatzen jarrita, nobela hau [Goiko Kale] poema nobelatu bat dela ere esan liteke. Neurria eta erritmoaren zentzuagatik, osotasunaren zatiak hain armonikoki taxutuak izan direlako, oroitzapen eta ideien erabiltzeari musikaltasun neurri bat eman zaiolako... benetako poema baten aurrean bezala gaude, eta era berean euskal narratiba berri baten bideak urratzen dira.

(...)

Anjel Lertxundi estilista bat da, gure gaurko narratiba sortzaileak dauzkan estilista oso gutxitako bat; bakarra behar bada. Eta hori guztiz garrantzitsua da.

Estiloa eta hizkuntzaren moldatze egoki, beharrezkoa, azken finean bat dira: nobelak, ipuinak, poemak 'egin' egin behar dira, eta ez

'bota'. Lertxundi egiten saiatzen da: artista bat da.

Hunik arrats artean deitutako Lertxundiren lehen liburu hura gauza fresko, berri eta bitxia izan zen; irudimena eta errealitatearen arteko lotura eta harreman berriak narratibarako proposatzen zizkigun liburu arraro eta guztiz irakurgarri bat. Behar hainbat arrakasta izan ez bazuen, hemen gure arteko jendeak (jende 'kontzientziatu' eta 'ikasiak', jakiña) literaturaz sentsibiltate eskasa baizik ez duelako izan zen... Betiko axolagabekeria eta prosaismoa arau sakratutzat hartuz, liburua ohiturazko hiru topikorekin likidatua izan zen".

(Xabier Letek *Zeruko Argian*, 1973an)

tzat idatziko balu, bere gorabehera partikularrak beste ezer ez, barrua hustuko luke, baina hori ez da idaztea, abiapuntua baizik, beste pauso bat harago eman behar izaten da. Ituna, berez, hiru bandatara egiten da: idazlea, testua, eta irakurlea. Billarrean ari eta karanbola egin nahi izatea bezala da: hiru bola behar dituzu, hiru bolarekin jokatu behar da.

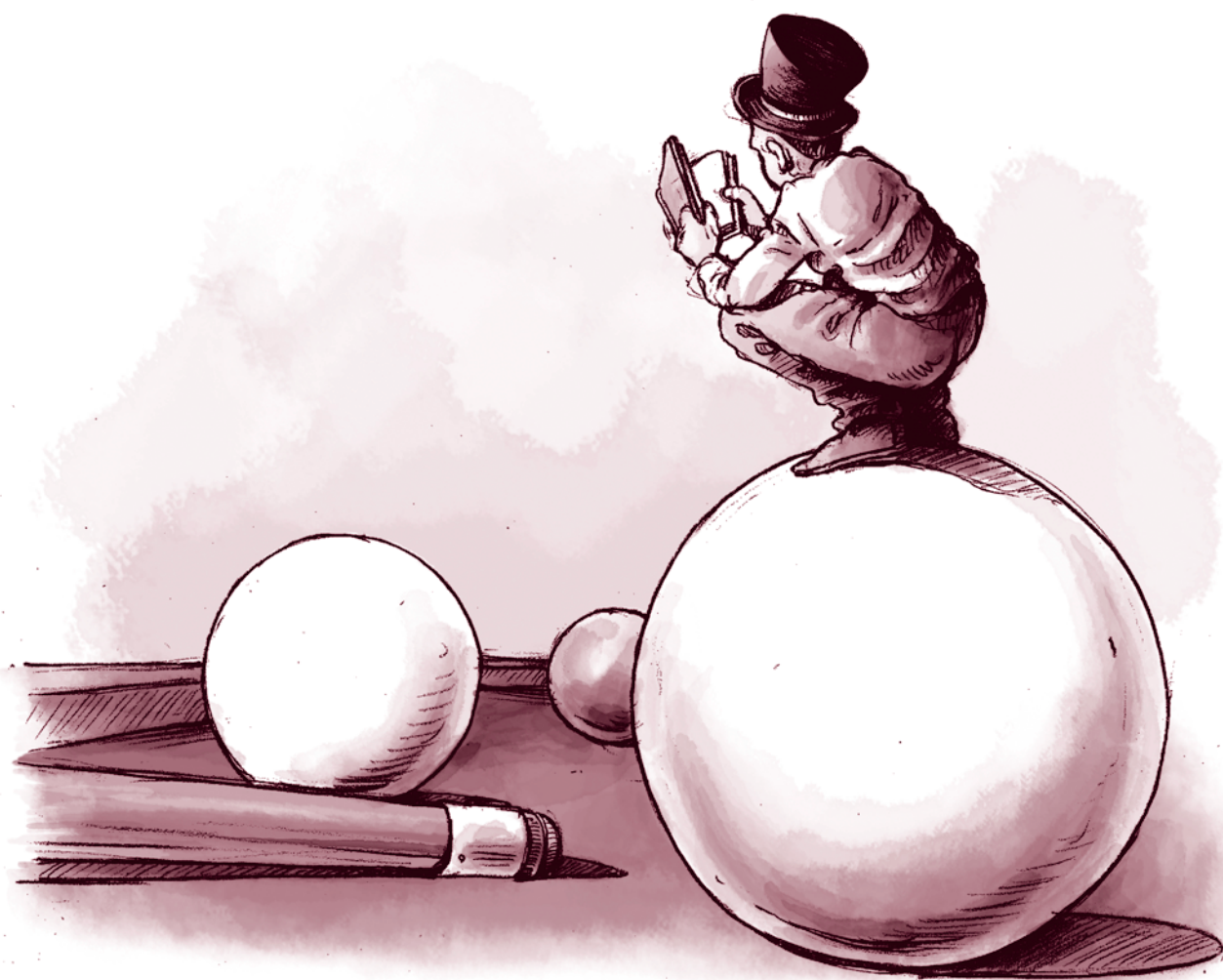
“Idazleak bere buruarentzat ez beste inorentzat idatziko balu, barrua hustuko luke, baina hori ez da idaztea, abiapuntua baizik”

Era bateko karanbolak egitera jokatu zenuen luzaro. Nobelak, haur literatura... publiko ondardu handia zenuen, zure liburuak atera orduko irakurtzen zituen. Mamiz, aise irakurtzeko modukoak. Azalez, tamaina bateko liburuak, ez sobera lodiak. Halako batean, 1989an, *Carla* argitaratu zenuen, ordu artekoak ez bezalako nobela. Ondoren, *Kapitain Frakasa*. Are, *Otto Pette*. Are, *Argizariaren egunak* lanak ireki zuen trilogia... Hots, karanbolak egiten segitu zenuen, bestelako bolak eskuan: aldatu ziren zure testuak, aldatu zen –urritu zen irakurle hautatua– aldatu zen idazlea?

■ Lehenengo lan hartara itzuliko naiz, *Hunik arrats artean*. Hartan, batetik, errealismoaren bidetik jo nuen –errealismo magikoa, kasu hartan, ondoren neorrealismoa bihurtuko dena, nola bait–, eta, bestetik, absurduaren literaturarenetik, literatura moderno edo esperimentalak deitzen zaion horretatik. Nik esatera, biak daude lehen

lan hartan, eta urteetan zehar egin ditudan lanetan ere biak agertzea gertatu da, noiz batzuk, noiz beste batzuk. Nik ez dakit, xuxen, zergatik den horrela, baina norberaren bilakaerak badu zerikusirik batera edo bestera jotzeko garaian, eta irakurlearen pertzepzioak berak ere bai. Esperimentazioak, bestalde, bere etapak izaten ditu... baina, dudarik gabe esan nezake euskararen bilakabidea eta irakurlearena bera ere oso kontuan hartu izan ditudala. *Kapitain Frakasa* eta gainerakoak etorri zirenean, pentsatzen nuen koxka bat estuago egin beharra zegoela, euskarak zeuzkan baliabideak ikertu egin behar zirela. Beti kezkatu izan nau kontu horrek. Oihenarti kasu egin izan bagenio beste oilar batek joko luke kukurruku gurean, beste era batera joango zitzaizkigun gauzak. Poesiaren bidetik agertu izan da kezka hori, gehiengotan. Alegia, hizkuntzaren baliabideak ikertze hori... Horrela etorri zen *Carla*. Eta horrela irakurri zuen Juan Garziak, eta esan zidan behin: “Flotazio-marran asmatu duk”. Liburu hartako hizkera moduaz ari zen, jakina: Seber Altuberen sistema, muturreraino eramana, funtzionatzen ez duena. Altubek azaltzen duen sistemaren kontra-esanak muturreraino eramane eta bistan ziren ahuleziak, eta, hizkera haren ahuleziak, testuarenak berarenak bistaratzen zituen! Baina hura muturreraino eramane izan ez banu, ez nintzen lasai ibiliko. *Carlak* ezerk baino gehiago lagundu zidan literatur tresnei buruz hausnartzen.

“Pentsatzen nuen koxka bat estuago egin beharra zegoela, euskarak zeuzkan baliabideak ikertu egin behar zirela”

Oihenart

“Euskarak poesia egiteko dituen ezaugarri eta kosketan begia jarririk, Oihenart izan zen proposamen praktikoen hausnarketa egin zuen lehena. (...) Metrikari buruzko saio labur bat da Oihenarten lana, eta *boutade* bat badirudi ere, ez dago soberan esatea:

L'art poétique idatzi bazuen, halako lana hartu bazuen, izan zen

olerkigintzaren artea sistematizatzeko premia zuelako. Oihenarten testu laburrak garbi uzten du mauletarrek arazoak ikusten zituela bere aurrekoek egindako lanetan, batez ere Etxepareren arte poetikoan, zeinaren errima eta neurkera *faible* (indar gutxikoa) eta *imparfait* (akastuna) direla esaten baitigu, eta jarraitzen duen metodoa, berriz, *mechante* (okerra). Nabarmena da molde tradizionalak gaingitu eta inguruko hizkuntzen eredu jasoagoetara hurbildu nahi zuela Oihenartek, baina ez bakarrik teorian. (...) Oihenarten saiotxoak ezin inolako iraultzarik ekarri, testua ezezaguna baitzen Lafittek 1967an deskubritu zuen arte. (...) Zinez tamala, Lizardik-eta bi mende eta erdi geroago zeuzkaten euskararen aukera poetikoei buruzko kezken aitzindari ezin gardenagoa baita.”

(Anjel Lertxundi, *Eskarmentuaren paperak*)

Nahiz eta liburua porrota izan...

■ Hala esan zuten, bai, “porrota” izan zela *Carla*. Baina, nola “porrota”? Ez zelako saldu? Kritikak ez zuelako onartu?... Niri sekulako bentaja egin zidan!

Esperimentazioak etapa jakinak dituela esan duzu. Eta baliteke horrela izatea. Azkeneko nobelak, *Zorion perfektua* eta *Zoaz infernura, laztana, Carlaren aurrekoen sailekoak ote diren nago...*

■ Nik esango nuke ezetz. *Zorion perfektuaren* kasuan, behinik behinean. Aldiz, *Zoaz infernura, laztana* beste garai hartara bidaliko nuke, *Hama-seigarrenean, aidanez* lanaren ondora. Baina, hara, *Zoaz infernura*... literaturaz kanpoko arrazoiengatik idatzi nuen. Banuen testu bat gaiari buruz idatzia, eta, hura abiapuntu, film bateko gidoia eskatu zidaten. Gidoia egiten hasi eta laster esan nuen: “Ezin diat besterik gabe pertsonajeak taxutzen hasi. Nobela egin behar diat lehenengo! Nobela idatziko diat, eta hortik etorriko duk gidoia”. Neure prozesu pertsonalaren kontua, ez zen besterik. Nobela idatzi, Alberdania argitaletxean irakurri, eta “Hau publikatu beharra zegok!”... Alegia, hau eta hura argitaratu ez dago beti idazlearen esku, idazleak ez du bere literatur ibilbidea guztiz erabakitzen, badira bestelako gorabehera asko, zer argitaratu erabakitzen dutenak... *Zorion perfektua* beste kasu bat da, diferentea. Nik zalantza handiak nituen, liburu hori helduen sailean edo gazteentzakoan argitaratu. Ez nuen muga garbi ikusten. Argitaletxeak erabaki zuen. Eta liburu hori gazteen sailean argitaratu izan banu zuk ez zenidakeen galdera egingo.

Zuzen ari zara...

■ Halako erabaki literaturatik guztiz kanpoko batek uste ez bezalako eragina du testuan, eta

idazlearen literatur ibilbidean. Badiot, erabakia ez zen nirea izan, baina, hala eta guztiz ere, erabaki horrek liburua markatu du, markatu du nire ibilbideari buruzko pertzepzioa.

“Idazleak ez du bere literatur ibilbidea guztiz erabakitzen, badira bestelako gorabehera asko, zer argitaratu erabakitzen dutenak”

Eta gazte literaturako sailean agertu izan balitz, Jabi Elortegiren filma ere ez genukeen izango...

■ Seguru, seguru! Gauza kuriosoak dira, nahi baduzu, baina halaxe funtzionatzen dute. Horra testua eta horra testuingurua. Ezin garbiago azaldu.

Idazten hasi zinenetik dago hizkuntzarekiko borroka –lagunarteko lehia, esan dezagun– zure lanetan?

■ Bai. Oraindik orain idatzi dudan nobelan, esaterako –eta nahiz eta zer idatzi nahi nuen, aldezturik nahiko ondo jakin–, lehenengo berrogei orrialdeak idazteak, ondoko guztia idazteko behar izan dudan denbora baino dezente gehiago kendu dit. Nobelak berrehun bat orrialde ditu, baina lehenengo berrogeiak idazten... lanak! Ordenagailua dugunetik, pantailan bertan zuzendu ezinik ez dugu, baina nik nahiago izaten dut idatzi, inprimatu, eta paper gainean eskuz zuzendu. Nobela honen kasuan ere, inprimatua dut lana, eta zuzenketarik gehien-gehien-gehienak

Zoaz infernura, gidoia

“Nobela idazten dudalarik, neu naiz zuzendari, neu argazkilari, neu makillatzaile... Dena naiz, eta dena naizenez, kontrolpean dut istorioa. Nobela idatzirik, egingo dut hustuketa, egingo dut gidoia. Ikusleak, nola irakurleak, bere gogoaren arabera interpretatuko du nik egindako lana, baina, azken finean, egina dut niri dagokidan partea.

Gidoia idazten dudalarik, berriz, gauza asko uzten dira geroko gerokotan. “Ikusiko da”, esanda.

Nik, nobelagile naizen aldetik, hartuak ditut erabakiak, neure kautarako behinik behin, eta bestek, hartu nire lana eta egingo du nahi duena, ahal duena, edo dena delakoa, baina nik neurea egin eta gero. *Zoaz infernura*, *lantzana* liburuaren sorrerako asmoa film bateko gidoia egitea zen, ez nobela. Aldiz, nobela argitaratu zen, filma ez da etorri”.

lehenbiziko berrogei orrialde horietan ditut eginak. Idazkera eta gainerakoak erabaki arte, ezin aurrera egin norberak nahiko lukeen bezain erraz. Nobela honek, esaterako, badu epilogo bat ere, hiru bat orrialdekoa, argitaletxeari eman ez diodana... Hain zuzen, idatzitako guztia bildu eta argitara ematen duen morroiaren oharra da. Baina oso-oso sartuta nago testua idazten duen bestearen idazkeran, eta arriskua dut epilogo ere berdin idazteko. Galarazi nahi dudan arriskua, alegia. Eta, beraz, astebete, hamabost bat eguneko tartea hartuko dut, delako oharra idatzi aurretik, bestelako idazkera baten jabe. Badakit zer idatzi nahi dudan, baina testu nagusia idatzi duenak ez beste batek idatzi behar du, ordea!

Tonu ezberdina izango du ohar horrek.

■ Izan beharko luke. Beldur naiz ez duela izango... Hala ere, badaukat nahi dudan hori lortzeko sistema. Nik hiru, lau orrialdeko oharra idatzi, eta Inaziori [Mujika Iraola] eman: “Horra epilogo, Inazio. Idatzi heuk nahi duan bezala!”. Ez da sistema txarra!

Literatur hizkeraren bila bezainbat saiatu zara hizkuntzari, euskarari, duen onena ateratzen, hizkera estandarra egiten jardun den garaian... Hainbat gogoeta egin duzu gai horren inguruan, eta tartean protesta jo ere bai...

■ Historia osoa laburbildu nahiko banu, honela esango nuke... Lehenengo momentua: “Idazleok behar-beharrezkoa dugu euskararen batasun literarioa, bestela suizidioa dugu aurrean”. Bigarren momentua: “Euskararen batasun literarioa egiteko bidean, idazleok guztiz diziplinuak izan behar dugu”, edo, nik esaten nuen moduan, “espartarrak”. Horretan inplikatu ginen burubelarri. Hirugarren momentua: “Bale! Espartarra

izatea ondo dago, baina hizkuntzak arnasa eta askatasuna behar ditu, eta nor, idazlea baino, arnasa eta askatasuna aldarrikatzeko. Laugarren momentua: “Ni ez naiz gai horretan aditua, baina batasunak bazituen helburu batzuk, betetzen ari direnak –txalo!–, eta hala ere gure aberastasun eta joritasuna –horra hor euskalkiak–, bazter lagatzen ari gara”. Eta horretan, idazleok ez dugu behar adina lan egin. Askok ez dugu, behintzat.

Lotuegi

“Ez dakit euskara batuaren premiak lotu egin gaituen, ez dakit hartutako bideak ez ote gaituen gehiegi zuhurtu; bide beretik, ez dakit euskara batuaren aldeko apustuagatik ez ote dugun hizkuntza sormenetik baztertu, hizkuntza kontatzen denaren maizter eta makulu huts bihurtuz.

Lotuegi gabiltzalakoan nago. Gure hizkuntzaren momentu historiko honetan, hizkuntzak berak gar goriko gai beroak eskaintzen dizkigu (estandarren eta eredu anarkikoagoen arteko tentsioak, euskalkien bazterketa, hiztunek hizkuntzarekin dituzten lehiak, euskararen elite gero eta zurrunagoa...), ez beharbada gai horiek gure kontakizunetako argumentu nagusi bihurtzeraino, baina bai gure obrak koloreztatzeko, aberasteko, narratiboago egiteko”.

(Anjel Lertxundi,
Eskarmentuaren paperak)

gitxu
gare

gira
gara
gera
gütük

Euskalkiak.

■ Bai tonu propioak bilatzeko, bai pertsonak markatzeko, bai erregistro berriak ikertzeko... Eta euskalkiak, berriz ere, Italiara narama. Batasun estandarra oso du berria, eta lortuta baldin badago ere, italieraz ezer irakurri orduko dakigu –frantsesaren kasuan ez bezala– egilea Siziliakoa den, iparraldekoa, edo Toskana, Lazio edo Umbria aldekoa. Berehala antzematen dira ezberdintasun horiek, nahiz eta zein dialektori dagozkion ez jakin. Irakurri italieraz Cesare Pavese, irakurri Leonardo Sciascia, ez dute zerikusirik batere. Idazle horiek, gainera, ezaugarri pertsonaltzat erabiltzen dute berezitasun hori, askotan eta askotan baliatu dute. Sciasciaren istorioek ezin funtzionatu dute, funtzionatzen duten moduan, Siziliako hizkerarik gabe... Guk, aldiz, sakrifikatu egin dugu hori dena, euskara batuaren aldarean. Eta ezin zitekeen bestela izan, konbentzituta nago ezin zitekeela bestela izan, baina, era berean nago konbentzituta ohartu egin behar dugula horretaz, eta neurriak jarri. Egia da euskara batuak, eta batasun literarioak, asko exijitu zigula, baina egia da, hala berean, ez garela batere kritiko izan euskalkien auzi horri dagokionean.

**“Egia da euskara batuak,
eta batasun literarioak,
asko exijitu zigula, baina
egia da, hala berean, ez
garela batere kritiko
izan euskalkien auzian”**

70eko hamarkadaren amaieran argitaratu zenituzten liburuetan auzi horretaz ez ote zineten kontzienteago nago, euskara batua bai, baina osoagoa ez ote zenuten praktikatzan, idatziz, alegia. Ikastolarako irakurketa materialak ditut akorduan, ordukoak eta egungoak...

■ Baliteke, baina ez nago esateko moduan. Egia da, gaur egun berdin dela Japoniako istorio bat kontatu, Zuberokoak, edo Gasteizkoa... den-denek usain berbera izango dute, eta, adierazkortasunaren aldetik, hizkera lau berbera. Gertakaria, bestalde, literaturaraino hedatu da. Izan ere, ikastolan ikasi duten idazleak ditugu gaur egun, alde on guztiak dakartzatela, baina baita txarrak ere, eta ez dut uste kaltekoa denik alde txarrak seinalatzea, seinalatu ezean ez ditugu-eta konponbidean jarriko.

Gogoan ditut, artean iaz, Luis Berrizbeitiak esanak, Le Clézio-ren *Basamortua* itzulpenaren gaineko elkarrizketa baten karietara. Bere lanean “euskara totala” aplikatzen saiatzen omen da beti, baina asmakariak, euskara total horrek, akats bat omen dauka: “bere korrelato kontzeptuala —euskaldun totala— ez da existitzen”, zioen Berrizbeitiak.

■ Luisek ere irakurlea du frontisean, bistan denez, eta lehen esan dudanez, ituna egin behar du idazleak irakurlearekin... Gogoratzen naiz, esaterako, Federiko Krutwig Zarautzen bizi zela nobela famatuak argitaratu zituenean. Egun batean esan zidan: “Nik badakit Euskal Herrian ez direla hamar, nire nobelak irakurtzeko gai direnak”. Eta nik erantzun: “Federiko, ez dakizu zer mesede egiten didazun! Libre gelditzen naiz, beraz, ez dut-eta nire burua hamar horien artean ikusten!”. Joan Mari Lekuonari anekdota kontatu, eta Joan Mari, aldiz, baietz, denak irakurriak zizkiola. Idatzi zituen haietatik pare bat irakurriko nizkion

“Gure belaunaldiko idazle-irakurleok egin dugun bidaian, idazleok irakurle fidela izan dugu; orain dela berrogei urtetik hona gurekin batera egin du bidea”

nik. Krutwigi, betiere. Krutwigek ere horixe zuen gogoan: irakurlearekiko paktua. Baina hura hain elitista izanik, irakurle gutxi, baina haiek onak nahi zituen!... Pasadizoa alde batera utziz, gure belaunaldiko idazle-irakurleok egin dugun bidaian, idazleok irakurle fidela izan dugu; orain dela berrogei urtetik hona gurekin batera egin du bidea, lagundu egin digu. Jakina, beti, halako galduko duzu bidean, bestea haserretuko zaizu, hirugarrenak abandonatuko zaitu dezepzionatu duzulako... Bizitza bera bezalaxe. Esan nahi dut, iritsi garen tokira iritsi gara idazleok, irakurleekin batera egin dugulako bidea. Irakurleok gabe, idazleok ez genukeen egin dugun bidea inola ere egingo. Ezinezkoa. Idazleok idazle-irakurlearen arteko itun horretaz gehiago arduratu izan bagina, Luisek [Berrizbeitiak] ez zuen bere burua bakardadean ikusiko... Euskara totala ez baina *euskara uniformea* egin dugu, eta alde guztietara zabaldu: argitaletxe, prentsa, zuzentzaileak... bazter guztietan kir-kir kilker linguistikoak... Eta behar-beharrezkoa da hori, sublimatzen ez dugun artean, idealtzat jasotzen ez dugun artean. Bata-suna bitartekoa da, ez helburu, eta ezta ehuneko ehunean errespetatzekoa. Oker handia da hori. Ez dugu jakin hor *txorrotx* jokatzan. Eta, esanak esan, kulpak guztiak ez ditu Euskaltzaindiak. Kasu honetan, behintzat, ez. Espartar izan behararren beharrez, denok, elkarren arrimuan, egin diogu euskarari soineko —edo uniforme— estu hori.

Horren inguruan, hamaikatan jardun duzu Xuxen zuzentzailearen on eta gaitzak hizpide hartuta.

■ Horra: gure iloba bat (hamalau urte) hasten da eta idazten du: “konpontxo egin”, gurean oso formula ohikoa, “ados” adierazi nahi duena. Baina idazten du “konpontxo egin genuen”, Xuxenek gorritzen dio *konpontxo*, eta gure iloba horrek kentzen du hori eta, ordainetan, jartzen du: “ados jarri ginen”. Alde hortik! Teknologia berriek hizkuntzaren didaktika berria behar dute, eta ez dago horrelakorik! Ezin da ordenagailurik ez balego bezalako didaktika bat planteatu; orain dela hogeita hamar urteko didaktika, gero! Hausnartu egin behar da, jakin egin behar da Xuxen baliabide bat dela, alderdi on asko dituen; baina beti “amen, amen”-ka jardunez gero, ehuneko ehuneko hari ameto emanek, malo, etsai bihurtu liteke. Ikaslearen buruko sisteman, Xuxenek gorritzen duen guztia txarra da, okerra. Baina ez da, ordea. Ezta pentsatu ere! Xuxenetik kanpo dagoen asko, okerra izango da, baina ez guztia. “Konpontxo” dela-eta, ez da asko emazteari esaten niola –haren familiaren aldetik jasoa baitut nik hitza– hitzaren arrastoa atera nuela: “Uste dut badakidala nondik datorren... gaztelaniazko *compinchetik*”. Hizkuntzaren senak esanahi berera ekarri ditu bi sistema lexiko guztiz ezberdinak. *Compinche* batean, *konpontxo* bestean.

Zuzentzailearen didaktikaz ere ez dugu gogoeta egiten? Ez dugu beharrik ikusten, ezikusi egiten dugu, ostrukarena egiten?

■ Euskal literatura, esango nuke, garai batean askoz ere gauza kolektiboagoa zela, idazle eta irakurleak elkarrengandik hurbilago geundela. Orain, dena indibidualagoa da, idazlea nor bere aldetik dabil, besteren diskurtsora iragazgaitz. Literaturan ez ezik, gainerako arloetan ere antze-

ko gabiltzala uste dut. Horrek, nahitaez, eztabaida eskasiari eragin dio, iragazgaitz bizi gara, dela politika arloan, kulturarenean, eta euskarari buruzko eztabaidan ere bai.

“Teknologia berriek hizkuntzaren didaktika berria behar dute, eta ez dago horrelakorik!”

Ez didazu amua irentsi. “Ostrukarena egin” esamoldea ekarri dugu auzotik etxera, etxekoa bazter utzita. Ez dugu trikuarena egiten, ostrukarena baizik. Alegia, bertan dugu altxorra, ez biltzen, ez baliatzen duguna, eskura izanagatik ere...

■ Gertakari oso inportanteak ari gara bizitzen, kulturalki, eta horietako bat da denboraren pertzepzioari dagokiona. Gaurko gazteek ez dute, bistan denez, nik eduki nezakeen denbora historikoaren pertzepzioa. Nire eskema mentalaren arabera, badakit non ditudan Aristoteles eta Erasmo, zein mendetan dagoen bata eta zeinetan bestea, zein eta zein gertakariri lotu bata, eta zeini bestea... Gaurko gazteen pertzepzioa ez da horrelakoa. Horrek dakar, besteak beste, Historia oso plano bilakatzeara, tradizioa bukatzea. Tradizioak ez du, gaur egun, gure belaunaldikoentzat duen garrantzirik. Gaur egun, gazteari literatur tradizioaz galdetu eta zer du gogoan? Euskarazkoa eta beste hizkuntzetakoa, seguru, baina gaurkoa!, ez aurreko aldietakoa. Eta horrek ikaragarri mugatzen du diskurtsoa. Iruditzen zait hausnarketa hori egin gabe zaila dela, oso, juzgatzea, kontu hauei buruz behar bezalako diagnostikoa egitea. Denboraren pertzepzioa hain ezberdina baldin bada gure belau-

naldikoen hartatik oraingoen honetara, gauzak hainbeste aldatu baldin badira –gertakari globala da–, egiten ditugun juizioak ezin dira izan orain dela berrogei urte egingo genituzkeenak bezalakorak. “Tradizioa ez zaie batere interesatzen!”. Hori esateak ez du balio. Ez da nahikoa. Denboraren pertzepzioa berria baldin bada, lehengo denborari begiratzeko modu berria asmatu beharko dugu, horri buruzko diskurtso bat egin... Bitartean, hor gabilta, denok aurrera begira, atzean ezertxo ez balego bezala!

“Tradizioak ez du, gaur egun, gure belaunaldikoentzat duen garrantzirik”

Trikuaren adibidea eman dizut gorago. Bistan da ostrukaren kalko hori ere itzulpena dela. Baina ez gara kexu izango, itzulpenak testu eder asko ekarri ditu euskarara. Horretaz ohartzen lehentarikoa izan zinen, itzulpen-lanak artean susmo-pean genituenean...

■ Oso garrantzitsu gertatzen zait Madame Bovaryk niri euskaraz hitz egitea. Euskarak sekula santan emango ez lizkidakeen erregistroak, euskarazko idazleek emango ez lizkidaketak, ematen dizkit itzulpenak. Honezkero, euskalduna dut Cesare Pavese.

Euskaraduna –etzana–, darabilzu Eskarmentuaren paperak liburuan.

■ ... Tristea ere bada gurea! Identitateaz hainbeste hitz egiten dugun herri honetan, oraindik

ez daukagu garbi erabakita nola izendatu identitate hori, gure hori, alegia... Bego hori parentesi artean esana... Idazleok erregistro bila gabiltzan garaian, itzulpen-lanak edukitzeak efektu multiplikatzailea izan lezake. Lehen, itzulpenok ez genituenean, beste hizkuntzetara jo behar genuen bila. Hor bada zera bat, “tresna” bat, lehen asko erabiltzen genuena, eta orain, aldiz, askoz gutxiago: “itzultzaile mentala”, hau da, idazten ari ginela, mentalki beste hizkuntzetatik itzultzen ari ginen, gure literatura jaso guztiz gehiena beste hizkuntzetatik zetorren-eta. Hainbat esamolde, forma, adierazpide... beste hizkuntzetatik zetozen, eta haiek itzultzen jarduten genuen idazleok, badiot, mentalki. Orain, gauza asko euskaraz ditugu. Idazlea itzulpenzalea baldin bada, edo haietan ikertzeko gogo pixka bat baldin badu, gauza asko erraztuko zaizkio, eta efektu multiplikatzailea izango du hortik. “Irakurle gutxiak hartzen ditu itzulpen-lanok...”, diotenean, erantzuten dut nik: “Pozik nengoke geure burua idazletzat daukagunon erdiak literatura unibertsala euskaraz irakurriko bagenu!”. Jatorrizkoan irakurtzeko aukera baldin badugu, primeran, baina, bestelakoan, irakur dezagun euskaraz Yukio Mishima, eta ez beste hizkuntza batean. Horrek mesede besterik ez dio egingo idazleari. Horixe da, itzulpenaren garrantzia azpimarratzen dudala, esan nahi dudana. Ikusten ez dugun garrantzia.

“Pozik nengoke geure burua idazletzat daukagunon erdiak literatura unibertsala euskaraz irakurriko bagenu!”

‘Gainera’ argitaratu zen

1970ean argitaratu zuen lehen liburua, *Hunik arrats artean*. 1971koa da, berriz, *Hegatsez. Itz-lauzko bilduma*, Serafin Basaurik eta Juan San Martinek ondutako liburua, garaiko idazleek egindako lanen antologia gisakoa. Jo duzu aurkibidera, beraz, hirurogeitaka izenen artean Lertxundi bila. “f, g, h, i, j, k, l... P. Lafitte, D. Landart, P. Larzabal, I. Laspiur, M. Lekuona, J.A. Letamendia, X. Lete, J.L. Lizundia...”. Eta Lertxundi? Eta berriz saiatu zara bila, ez dagoen lekuan bila: “J.A. Letamendia, X. Lete, J.L. Lizundia, X. Mendiguren”. Eta Lertxundi?

Beste liburu bat duzu eskuera, eta bertara jo duzu: *Gure mendea. Ehun Urte Euskal Kulturean*. Argia aldizkariak 1999an argitaratua. Iñigo Aranbarri da egile, Garbiñe Ubeda arduratu da kronologiaz. “1970. Jon Mirandek *Haur besoetakoa* nobela argitaratu zuen. Plazaratu ziren, gainera: Patri Urkizuren *Literatura eta kritika* saiakera, Xabier Kintanaren *Linguistika orain arte*, Anjel Lertxundiren *Hunik arrats artean*, Txillardegiren *Sustrai bila*, Pedro Pujanaren *Euskal aditza (Bizkaiera)*. *Flexiones del verbo vasco vizcaíno*, Mikel Zarateren *Bizkaiko euskal idazleak*, Juan San Martinen *Uhin berri*, 1930etik aurreneko poeta askoren olerki-bilduma...”.

Zerrendako inork baino literatur ibilbide jori oparagoa egingo zuenak “gainera” argitaratu ziren liburuen artean publikatu zuen bere lehen lana.

(Jon Arizkunek, *kanpaibuelta* blogspotean)

Itzulpen-lanak euskaraz irakurri, diozu. Idazleak hori egingo balu! Horra galdera: idazlearen lehenengo lana irakurtzea da?

■ Alde artistikoari dagokionez, bai. Idazlearen konpromiso politiko edo soziala oso mugatua baldin bada ere, eta konpromiso hori lan artistikoaren bide-tik erakusten badu ere, lan artistikoak egingo du konpromisoa inportante. Konpromiso politikoak, besterik gabe, ez du lan artistikoa inportante bihurtuko. Askotan ahazten zaigun gorabehera da. Alde horretatik, idazleak bere testuarekin du konpromisorik inportanteena —besterik da herritarrarena—, alegia, zer esan nahi duen, eta nola esan nahi duen, ez baita gauza bera.

“Lan artistikoak egingo du idazlearen konpromisoa inportante. Konpromiso politikoak, besterik gabe, ez du lan artistikoa inportante bihurtuko”

Hamaika lan itzuli da, baina, gehienbat, nobela. Gauza motza ez da hori?

■ Pentsamendua ere itzuli da, horra Klasikoak bilduma... Oso gutxitan aipatzen da hor egin den ahalegin handia... Nobelaren nagusitasun hori itzulpen-lanetan...

Bila abiatu behar memoriarik, glosarik, biografiarik, antzerkirik aurkitzeko... Hots, poema liburu bakarra da Literatura Unibertsala bilduman itzulitakoa. Zenbait poeta katalan. Antologia, Gerardo Markuleta itzulia...

■ Bakarra... Banekien generoen artean desoreka handia zegoela, baina...

Zu ez zaude, menturaz, haserre egoteko moduan, nobelagile zaitugunez gero...

■ Ez pentsa, ez pentsa! Esango dizut: ez dut hainbeste nobela irakurtzen. Poesia, memoria,

pentsamendua... gehiago irakurtzen dut nobela baino... Ea, esan dezadan... Gaur egun publikatzen den nobela asko eta asko ezagutzen dut. Kontua da ez ditudala osorik irakurtzen. Hartu liburua, irakurri lehenbiziko hogeitak, hogeitak hamar, berrogei orrialde... taxua hartu, tonua, egitura aztertu..., eta badakit, egunen batean behar izanez gero, haren premian ibiliko banintz, zer daukadan han. Nahikoa. Pentsamendu liburuekin eta poesia lanekin ez bezala. Alegia, nobelaren irakurketa hori, irakurketa profesionala dela esango genuke –nolabait esateko–, testu hartara hurbiltzeko modua. Pentsamendua eta poesia irakurtzerakoan, modu espiritualagoan jotzen dut haiek irakurtzera, neure burua bazkatzea izaten dut asmoa orduan. Gutxitan jotzen dut nobelara neure burua elikatzeko. Aspaldiko nobeletara ez baldin bada, behintzat.

Espainiako saria gabe

“Esango dut: Espainiako Saiakera Sari Nazionalik gabe, nekez legoke testu hau hemen; hark kitzikatuta dator beste hau. Hori dute sariak on (edo ez hain, kasuan kasu): ahaztuxe zegoena ekartzen dutela atzera, lehen lerrora. Baina kitatuta zorrak, kito, egin ditut sariarekikoak. Aspaldi handian sinetsita nago sariak literaturaz gain (edo literatura baino) beste zera lurtarrago batzuk saritzen dituztela. Eta sinetsita nago liburua bera dela, nahiz sarri ahazten dugun, gauzarik garrantzitsuena”.

(Aritz Galarragak *Deia* egunkarian, *Eskarmentuaren paperak* liburuaren erreseinan)

Eskarmentuaren paperak liburuan irakurri diogu liburuzaleari: “Herioren hurbiltasunari buruzko kezkarik gabe bizi nintzen egunetan liburuak pilatzen eta pilatzen aritu nintzen, ez nuen beste irrikarik. Nire bizitzako zaurien ukendu izateko bainoago, haien irakurketak eta haien imitazioak arrakastaren bidean jarriko nindutelakoan nengoen ni. Ukendu izan ditut liburuak. Ez naute arrakastaren bidean jarri”. Baina zuk badituzu sariak, baduzu arrakasta, badituzu berrogeialdian –baina ez egunekoak, urteetakoak baino–, ondoan izan dituzun irakurleak... Eta iaz, Espainiako Saiakera saria irabazi zenuen...

■ Bai, hori ere bada! Bizi guztia nobela, edo narrazioa, idazten, eta saiakerari saria! Egia da liburuan narratibotasun handia dagoela, baina, saria saiakerari... Ondo betor, jakina... Idazleak literatur ibilbidean urte mordoa eta lana gogotik egiten duen kasuan, badira elementu batzuk, “sozialak” esango genukeena, kontuan hartu beharrekoak. Literatur errepublikak antolatuak dituen osagai sozialei buruz ari naiz. Elementuok lagundu egiten diote idazleari, eta idazleari baino gehiago, haren inguruari. Idazlea bizitza guztian gelan sartuta dagoenean, ogibidea beste non edo nondik atera behar duenean, horrek lan gehiago egitera behartzen duelarik, familiari orduak kentzen ibili beharra, eta ez behin bakarrik, baina behin eta berriz... orduan, saria jasotzen duenean, sari horrek neurri soziala du. Horrela da nire kasuan, behintzat. Nire ingurukoak hartzen ditu sariak: “Sari hau zuena da, merezi zenuten, alajaina! Aitaz, senarraz edo lagunaz urteetan eta urteetan fidatu zarete, beste inork baino gehiago merezi duzue saria. Ez dakit orain arteko nekea konpentsatzen duen, baina horra, sari hau zuentzat da!”.

Eta Espainiatik datozkeen sariak jaso eta gero, euskarazko egunkari eta aldizkarietan ageri den

kexa? Alegia, “Madrilek agintzen du hemen zer irakurri eta zer ez”, “Espainiak saritzen dizkigu liburuak”... Gabriel Arestiren garaitik hona irauten duen polemika, nahi baduzu. Horrelakoak irakurri eta zer datorkizu burura?

■ Pertzepzio horiek asko erlatibizatzen jotzen dut. Dena dela, norberaren pertzepzioek badute, oro har, egiaren zatia. Hori ezin zaio ukatu. Saria Madriletik datorrela eta hautsak harrotzen direla? Bai, baina diskurtso horren atzean ez dago, soilik, kultura. Ez dago, soilik, literatura. Besterik ere badago... Eta, idazleari ez eskatu gizarteak berak ematen ez duena, eta, seguru asko, epai hori ematen duenak egiten ez duena, beharbada oso lasai bizi dena bankuko lanean. Alegia, kontu horiek erlatibizatu beharra daukat, nahiz eta aitortu egiaren parte bat baden kexa horietan. Nork bere historia dugu, eta horren arabera bizi gara. Dena delakoak iritzi hori emateko eskubidea du, jakina, baina, hark bezala nik, saria jaso dudala eta pozteko eskubidea daukat. Madriletik etorri dela? Ondo da, nahiago nuke Paristik ere etorriko balitzaizkigu! Edo Londrestik!

“Idazleari ez eskatu gizarteak berak ematen ez duena”

Hainbestean utziko dugu solasa, Axularren per-pausa, badituzu-eta bestelako lanak, eta, tartetan, egunerokoak. Euskarazko egunkari Berrian egunero “Hitz beste” egiten duzun perlaz ari gara. Kazetaritza, alegia.

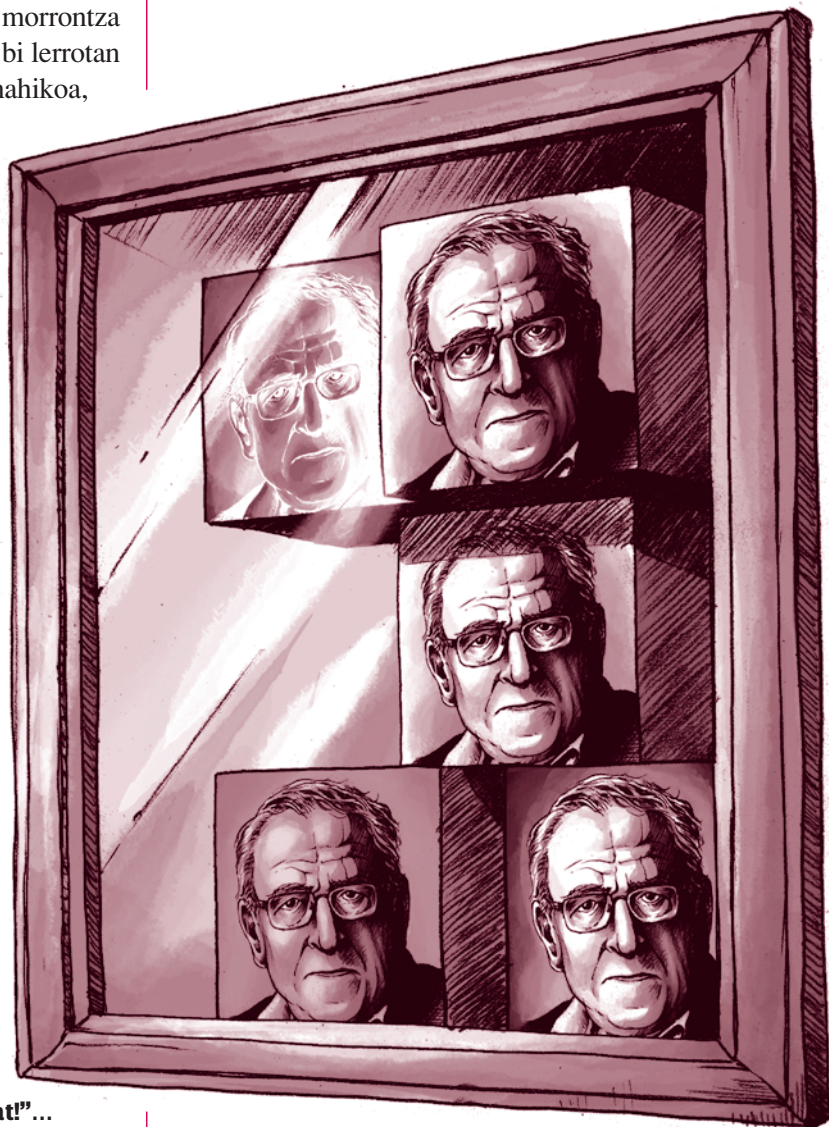
■ Kazetaritzaren esparrutik helduleku bat duena, egunerokotasunetik baduena idazten saiatzen naiz egunkarian. Ez da liburu baterako egingo nukeen pieza. Bestalde, ni bertsolari izan gabe ere, bertso-

larien sistema darabilt horretan: diskurtsoa nola-bait dosifikatu, azkenean errematea jotzeko. Oso sarri praktikatzen dudana gauza da hori. Egunkarian idazten dudana ere glosa da, baina morrontza handi bat du: neurria. Glosa, izan liteke bi lerrotan borobila, eta, kasu horretan bi lerro nahikoa, edo izan liteke mila karakteretan borobiltzea, eta nahikoa. Aldiz, prentsan, komeriak izaten dira: laburregia atera denean, puztu egin behar. Luzeegi atera denean, moztu egin behar... Luzeegi ateratzen denean, ondo, soildu eta estilizatuago geratzen da-eta pieza. Laburregi idatzi dudanean, puztu egin behar, eta zailago zait hori. Neurriak marakatzen du gorabehera.

“Egunkarian idazten dudana ere glosa da, baina morrontza handi bat du: neurria”

“Bainugelara joanik, ‘nor naiz ni’, galdetu diot ispilukoari. Beste aldeko irudiak irribarre maltzurra itzuli dit. ‘Betiko hesola tonto tentea, horixe haiz hi! Noiz utzi behar diok pieza bakarrekoa bahintz bezala agertzeari? Malgutasun apur bat, gizona, malgutasun apur bat!’... Irakurleak solasaldi hau irakurri eta horixe gogoan har dezan nahiko genuke. Ispiluak ageri duen pieza bakarreko hori baino gehiago dela Anjel Lertxundi.

■ Hori da.

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO